

Особистість викладача медичного вищого навчального закладу і її роль у формуванні майбутнього сімейного лікаря

Л.М. Юр'єва, С.Г. Носов

ДЗ «Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України»

У статті приведені міркування про роль особистості викладача вищого навчального закладу у формуванні майбутнього сімейного лікаря. Розглядаються основні особистісні риси викладача, які сприяють реалізації його головної функції, а також педагогічні підходи, за допомогою котрих педагог найкращим чином виконає свою роль у підготовці сімейного лікаря в медичному вищому навчальному закладі.

Ключові слова: особистість викладача, формування сімейного лікаря, вища освіта.

Освіта є творчою сферою, яка формує нові горизонти розвитку культури. Взаємовплив культури та освіти – нескінченно складний діалектичний процес, без усвідомлення якого неможливий розвиток вищої школи, а також особистісно-творчої самореалізації викладача і студентів, інтернів медичного вишу, які готуються стати сімейними лікарями.

Незважаючи на велику кількість засобів навчання, сьогодні, як і в усі часи, головним чинником якості освіти в цілому і формування відповідних компетенцій у майбутніх лікарів сімейної медицини зокрема виступає викладач – носій знань. Ефективність впровадження та реалізації інновацій у системі освіти залежать багато в чому саме від тих людей, які безпосередньо здійснюють цей процес. Інноваційні процеси в системі освіти зумовлюють багатогранність і багатоаспектність професійної діяльності сучасного педагога, вимагають від нього як відповідності традиційним вимогам до якостей його особистості та професійної компетентності, так і нового педагогічного мислення.

Як індивідуальний суб'єкт педагогічної діяльності, педагог в той самий час є суспільним суб'єктом – носієм суспільних знань і цінностей. Структура суб'єктних факторів, що визначають ефективність педагогічної діяльності конкретного викладача, включає: тип спрямованості, рівень здібностей і компетентність, до якої входять спеціально-педагогічна, методична, соціально-психологічна, диференційно-психологічна, аутопсихологічна і особистісна компетентність. Таким чином, простежуються три основних компоненти цієї структури чинника: індивідуальний, професійно-педагогічний і особистісний, тісно взаємопов'язані між собою.

Як індивідуальний суб'єкт, педагог завжди є особистістю у всьому різноманітті індивідуально-психологічних, поведінкових і комунікативних якостей. Ця стаття присвячена розгляду впливу особистісного компонента на успіх педагогічної діяльності викладача, або, по-іншому, вплив особистісних особливостей педагога на ефективність його професійної діяльності у підготовці майбутніх сімейних лікарів.

Завдання вчителя – знайти шлях до вироблення позитивних емоцій в самому процесі навчання. Це прості прийоми: зміна методів роботи, емоційність, активність вчителя, цікаві приклади, дотепні зауваження і т.п. Ці прийоми дають

не тільки тимчасовий успіх, вони сприяють зростанню симпатії до вчителя, вирішують головне завдання – виробляють стійкий, постійний інтерес до предмета.

Майстерність вчителя виражається насамперед у вмінні так організувати навчальний процес, щоб при всіх, навіть самих несприятливих умовах досягати потрібного рівня вихованості, розвитку та знань учнів. Справжній учитель завжди знайде нестандартну відповідь на будь-яке запитання, чи зуміє по-особливому підійти до учня, запалити думку, схвилювати його. Такий учитель глибоко знає свій предмет, перспективи розвитку тієї науки, основи якої викладає. Він знає сучасну літературу, новини культури, спорту, вміє проаналізувати міжнародні події, він постійний читач популярних журналів, які люблять його вихованці. Але одних знань замало. Учитель може знати і любити предмет, але не володіти вмінням донести свої знання до учнів.

Мистецтво викладача особливо повно проявляється в умінні вчити на уроках. Досвідчений педагог домагається від учнів засвоєння програмного матеріалу саме на уроці. Секрет успіху досвідчених вчителів полягає в умінні керувати діяльністю учнів. Учитель-майстер ніби дирижує всім процесом освіти, він здатний управляти роботою учнів, розвиваючи їхнє вміння активно опановувати матеріал.

Ще одним важливим показником майстерності є вміння активізувати учнів, розвивати їхні здібності, самостійність, допитливість. Учитель-майстер повинен володіти даром змушувати думати на уроці, використовуючи різноманітні методи для активізації процесу навчання. Викладач у своїй діяльності повинен користуватись тим принципом, що студент, інтерн, який буде сімейним лікарем, це «не посудина, яку потрібно наповнити знаннями, а факел, який треба запалити», що своїм горінням все своє життя приносить би користь людям як лікар.

Наступна складова частина педагогічної майстерності – це вміння ефективно проводити виховну роботу в процесі навчання, формувати в учня високу моральність, почуття патріотизму, працьовитість, самостійність.

Крім того, педагог повинен володіти мистецтвом спілкування з учнями, умінням вибирати потрібний тон і стиль спілкування з ними, тобто повинен мати індивідуальний підхід до студентів. У відношеннях з учнями необхідні простота і природність. Не можна спілкуватися з учнями, збиваючись на штучний тон повчальності або панібратства.

Домогтися успіху у всіх наведених моментах педагогічної діяльності викладачеві допомагає специфіка його психофізіологічних особливостей і особистісних якостей. Серед психофізіологічних властивостей особистості педагога, що можуть вплинути на характер його суб'єктної діяльності, виступають сензитивність, реактивність, активність, співвідношення реактивності та активності, емоційна збудливість, екстраверсія або інтроверсія. Такими показниками можуть бути також емоційна стійкість або нейротизм; аналітичний або синтетичний тип сприйняття; незалежність

або залежність, що визначають когнітивний стиль і в цілому, тип темпераменту як прояв типу вищої нервової діяльності в поведінці за показниками сили-слабкості, врівноваженості-неврівноваженості, швидкості урівноваження процесів збудження і гальмування. Властивості вищої нервової діяльності впливають насамперед на стиль діяльності, зокрема на індивідуальний стиль педагога.

Ефективність діяльності педагога і його комфортне самопочуття як її суб'єкта при інших рівних позитивних впливах забезпечують: оптимальний рівень інтелектуального розвитку; синтетичний, цілісний когнітивний стиль з високим показником диференціації; гнучкість і конвергентність мислення; активність, високий темп реакції, лабільність; емоційна стійкість, високий рівень саморегуляції.

Важливими особистісними якостями педагога, що сприяють професійному успіху, є: працьовитість, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, вміння поставити мету, обрати шляхи її досягнення, організованість, наполегливість, систематичне і планомірне підвищення власного професійного рівня, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці. Через ці вимоги педагог реалізує себе як працівник, що виконує свої обов'язки в системі виробничих відносин.

Особливу важливість мають людські якості педагога, які стають професійно значущими передумовами створення сприятливих відносин у навчально-виховному процесі. У низці цих якостей – людяність, доброта, справедливість, терплячість, порядність, чесність, відповідальність, обов'язковість, об'єктивність, щедрість, повага до людей, висока моральність, оптимізм, емоційна врівноваженість, потреба до спілкування, інтерес до життя учнів, доброзичливість, самокритичність, дружелюбність, стриманість, гідність, патріотизм, релігійність, принциповість, чуйність, емоційна культура і багато інших.

Обов'язкова для викладача, який готує майбутнього лікаря, риса – гуманізм. Гуманні відносини складаються з інтересу до особистості учня, зі співчуття учневі, допомоги йому, поваги до його думки, стану особливостей розвитку, з високої вимогливості до його навчальної діяльності і заклопотаності розвитком його особистості. Учні бачать ці прояви і слідує їм спочатку несвідомо, поступово набуваючи досвіду гуманного ставлення до людей, що вкрай важливо в професії сімейного лікаря.

Примусення і загрози породжують байдужість і незадоволення у студентів та інтернів, формують у них низьку продуктивність праці, небажання вчитися взагалі. Потреба учнів у сприятливому довірчому спілкуванні з викладачами часто не отримує свого задоволення, що веде до формування підвищеної тривожності, нестійкої самооцінки, заважає професійному становленню і часто веде до розвитку невпевненості, зниження мотивації до навчання. Безсумнівно, що процес навчання ефективніше тоді, коли майбутні сімейні лікарі хочуть вчитися у викладача. Саме викладач своїми особистими і професійними якостями здатний розвинути в студентах та інтернах потяг до пізнання, освоєння і отримання нових знань, розкрити їхню ініціативність і творчий підхід до вирішення завдань. Справжня повага до студента, інтерна – це основа формування компетентної особистості майбутнього сімейного лікаря в професійному, соціальному і культурному відношенні.

Особистісні якості викладача, які найбільш цінують учні, – це шанобливе ставлення до них, глибоке знання дисципліни, бажання навчити, вміння зацікавити, відповідальне виконання своїх обов'язків, вихованість, ввічливість і тактичність. Тільки той викладач, який поважає в першу чергу себе і свою професію, може поважати своїх учнів і бути для них і вчителем, і наставником, і зразком поведінки.

Викладач – це завжди активна, творча особистість. Він виступає організатором у повсякденному житті учнів. Спонукаючи інтереси, вести учнів за собою може тільки людина з розвинутою волею, де особистий активності відводиться вирішальне місце. Педагог – зразок для наслідування, що спонукає учнів йти за ним. Викладачеві необхідні такі якості, як винахідливість, кмітливість, наполегливість, він завжди повинен бути готовий до самостійного вирішення будь-яких ситуацій.

Величезний вплив на ставлення студентів, інтернів до сімейної медицини і до навчального процесу в цілому здійснює їхнє ставлення до викладача, який навчає цієї дисципліни. Основним завданням педагога є вміння залучити учня в навчальний процес, а не змушувати його брати участь у ньому.

Професійно необхідними якостями педагога є витримка і самовладання. Професіонал завжди, навіть у найнесподіваніших обставинах, зобов'язаний зберегти за собою провідне становище в навчально-виховному процесі. Ніяких зривів, розгубленості і безпорадності вчителя учні не повинні відчувати і бачити. Потрібно це пам'ятати постійно, контролювати свої емоції, дії і поведінку, не опускаючись до образ, не нервувати через дрібниці.

Душевна чуйність в характері вчителя – своєрідний барометр, що дозволяє йому відчувати стан учнів, їхній настрій, вчасно приходити на допомогу тим, хто її найбільше потребує. Природний стан педагога – професійне занепокоєння за сьогодення і майбутнє своїх вихованців. Такий учитель усвідомлює свою особисту відповідальність за долі майбутніх лікарів.

Невід'ємною професійною якістю вчителя є справедливість. За родом своєї діяльності педагог змушений систематично оцінювати знання, вміння, вчинки учнів. Тому важливо, щоб його оціночні судження відповідали рівню розвитку учнів. За ними учні судять про об'єктивність вчителя. Ніщо так не зміцнює морального авторитету педагога, як його вміння бути об'єктивним.

Викладач зобов'язаний бути вимогливим. Це найважливіша умова його успішної роботи. Високі вимоги вчитель перш за все пред'являє до себе, оскільки не можна вимагати від інших того, чим досконало не володієш сам.

Нейтралізувати сильне напруження, присутнє в педагогічному процесі, допомагає викладачеві почуття гумору. У арсеналі такого педагога – жарт, примовка, прислів'я, вдалі афоризми, дружня посмішка – все, що дозволяє створити в учнів позитивний емоційний фон, змушує їх подивитися на себе і на ситуацію з комічної сторони.

Педагогічний такт – це дотримання почуття міри в спілкуванні з учнями. Такт – це концентроване вираження розуму, почуття і загальної культури викладача. Серцевинною педагогічного такту виступає повага до особистості учня.

Особистісні якості в педагогічній праці не можна відділити від професійних. До останніх зазвичай зараховують ті, що придбані в процесі професійної підготовки, пов'язані з отриманням спеціальних знань, умінь, способів мислення, методів діяльності. Серед них: володіння предметом викладання, методикою викладання предмета, психологічна підготовка, загальна ерудиція, широкий культурний кругозір, педагогічна майстерність, володіння технологіями педагогічної праці, організаторські вміння і навички, педагогічний такт, педагогічна техніка, володіння технологіями спілкування, ораторське мистецтво та ін.

Наукова захопленість – обов'язкова якість викладача. Сама по собі вона не може і не має безпосереднього значення, але без захопленості неможливий процес морального виховання. Науковий інтерес допомагає вчителю формувати власну повагу і повагу майбутніх лікарів до свого предмета,

не втрачати наукової культури, самому бачити і вчити бачити учнів зв'язок своєї науки із загальними процесами людського розвитку.

Любов до своєї професійної праці – якість, без якої не може бути педагога. Додатки цієї якості – сумлінність і самовідданість, радість у досягненні результатів виховання, постійно зростаюча вимогливість до себе, до своєї педагогічної кваліфікації.

Особистість сучасного вчителя багато в чому визначається його ерудицією, високим рівнем культури. Викладач завжди є зразком для учнів, зразок цей повинен бути своєрідним еталоном того, як прийнято і як слід поводитися.

Ще одною важливою суб'єктною властивістю педагогічної діяльності є здатність педагога опиратися синдрому емоційного вигорання або психофізіологічного виснаження, чому сприяє наявність таких особистісних якостей викладача, як захопленість, зацікавленість, періодична зміна діяльності і відпочинку, розуміння оточення і ро-

зуміння оточенням, щирість, відкритість, прагнення прийти на допомогу.

Таким чином, особистісно-ділові якості визначають індивідуальність педагога, завдяки якій кожен викладач повинен бути унікальною і своєрідною особистістю, здатною успішно вирішувати поставлені професійні завдання. Доброзичливість, що поєднується із суворістю, принциповістю і високою вимогливістю до себе і навколишнього світу, глибоким професіоналізмом, широкою ерудицією, умінням поєднувати традиційні та інноваційні технології, умінням «повести за собою» і бути прикладом у всіх своїх вчинках і діях, умінням керувати, вчити, виховувати, неухильно дотримуючись норм етики і деонтології у вихованні майбутнього покоління сімейних лікарів, складають головні риси викладача медичного вищого навчального закладу. Тому вирішальним фактором у підготовці висококваліфікованого сімейного лікаря є особистість викладача, його ідейно-науковий, психолого-педагогічний та методичний рівень.

Личность преподавателя медицинского высшего учебного заведения и ее роль в формировании будущего семейного врача
Л.Н. Юрьева, С.Г. Носов

В статье приведены размышления о роли личности преподавателя вуза в формировании будущего семейного врача. Рассматриваются основные личностные черты преподавателя, которые способствуют реализации его главной функции, а также педагогические подходы, с помощью которых педагог наилучшим образом выполняет свою роль в подготовке семейного врача в медицинском вузе.
Ключевые слова: личность преподавателя, формирование семейного врача, высшее образование.

Personality of teacher of higher medical school and its role in shaping the future of the family doctor
L.M. Yurieva, S.G. Nosov

In the article the arguments about the role of the personality of teacher of higher medical school in shaping the future of the family doctor. The main personality traits of teachers who contribute to the realization of its main functions and pedagogical approaches, through which teacher best fulfill its role in preparing the family doctor in a medical institution of higher education.
Key words: personality of the teacher, forming a family doctor, higher education.

Сведения об авторах

Юрьева Людмила Николаевна – ДУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины», 49044, г. Днепропетровск, ул. Дзержинского, 9; тел.: (056) 753-46-56

Носов Сергей Григорьевич – ДУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины», 49044, г. Днепропетровск, ул. Дзержинского, 9; тел.: (097) 996-71-65, (056) 753-46-56. E-mail nosovmed2009@rambler.ru

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адриаді І.П. Основи педагогічного мистецтва. Учебне посібня. – М., 1999.
2. Зимняя І.А. Педагогічна психологія. – М., 2002.
3. Подласый І.П. Педагогіка: Новый курс. Кн.1. – М., 2001.
4. Журавлева Л.В., Цивенко О.І., Лахно О.В. Роль личности преподавателя в формировании будущего врача // Матеріали XLVI навчально-методичної конференції, Харків, 21 листопада 2012 р. // ХНМУ. – Х., 2012. – С. 59–61.

Статья поступила в редакцию 11.02.2015